Ilze Zveja

Muzicēšana, kas cilā kājas un dvēseli

- Visos laikos cilvēkiem ir paticis dejot, piepildīt mirkli ar kustību un mūziku. Dejas priekam tapa arī albums Latviešu danči. Vēlme piedāvāt mūsdienīgi aranžētu tautas mūziku ir atzīta, diskam Latviešu danči piešķirta Lielā mūzikas balva '99 par spilgtu sasniegumu etniskās mūzikas žanrā, par tautas instrumentālās muzicēšanas tradīciju kopšanu. Par Latviešu dančiem un latviskām dejošanas tradīcijām saruna ar etnomuzikologu Valdi Muktupāvelu.

Tautas mūzika Lielās mūzikas balvas atzinību izpelnās jau otro gadu. Zīmīgi, ka atzinību izpelnās mūzika, ko popularizē Ilga Reizniece un Māris Muktupāvels. Tā ir mūzika, ar kuru iepazīstina mūzikas izdevniecība Upe. Upes pirmais tautas mūzikas ieraksts Iļģu albums Saules meita saņēma Lielo mūzikas balvu pagājušajā gadā. Izdodot jau nākamo tautas mūzikas ierakstu Pagānu gadagrāmata, izdevniecība iesāk Latviešu tautas mūzikas kolekciju. Pagānu gadagrāmatu par labāko folkloras albumu atzīst mūzikas ierakstu kompāniju rīkotajā pasākumā Gada balva '99. Kolekcijas otrais disks Latviešu danči ieguvis Lielo mūzikas balvu.

– Iepazīstinot ar Lielās mūzikas balvas laureātiem, izskanēja doma, ka albums Latviešu danči ir atdzīvinājis latviešu dejas tradīcijas. Cik patiesas un cik mākslīgi uzturētas šobrīd ir latviešu danču tradīcijas?

– Latviešu danči atdzima jau astoņdesmito gadu sākumā, veidojoties folkloras kustībai, atdzima no sastinguma, kurā latviešu dejošanu ierāva padomju radītie un popularizētie deju kolektīvi, kas no latviešu dančiem uztaisīja tādus kā konservus, ko rādīt uz skatuves, un no dzīvās dejas tur nekā vairs nepalika. Folklorisma kustība atgriezās pie senās dejas. Dažādie festivāli ir veicinājuši kopīgu sadejošanu. Dejošanai svarīga ir mūzika, īstai dejošanai svarīga pašu spēlēta mūzika. Var jau dejot, skanot iekšējai mūzikai, bet tā būtu ļoti elitāra nodarbošanās. Kāda mūzika skan, dejojot tautas dejās un dejojot folkloras dejās? Folkloras dejās spēlē paši un nedomā par apdarēm, svarīga ir dzīva, enerģiska, aizrautīga muzicēšana, kas cilā kājas un dvēseli.

Diska Latviešu danči izveidē piedalījās mūziķi, kam pašiem patīk dejot un spēlēt, tie ir profesionāli mūziķi – māksliniecisku meistarīgi, spilgti kā personības, kas nolēma latviešu deju melodijas ieskaņot CD formātā. Albums nav domāts kā pavadījums deju ansamblim, tā ir laba mūzika ar neparastu, pacilājošu enerģiju, kuru var arī vienkārši klausīties.

– Kurā Latvijas novadā ir savdabīgākās deju melodijas un kur sarežģītākie un krāšņākie soļi?

– Eiropā un arī Latvijā parasti domā par melodiju kā par mūzikas pamatu, bet es teiktu, ka svarīgāks ir kopīgais skanējums. Vienu un to pašu īru melodiju var spēlēt īsta īru grupa, to var izspēlēt kāds uz sintezatora, kāds aranžēt simfoniskā orķestra grupai, bet tās ir trīs dažādas mūzikas. Cilvēks vairāk klausās nevis melodiju, bet mūziku kopumā, skanējumu. Jārunā par skanējumu, kas raksturīgs latviešu mūzikai.

Latviešu mūzikā ir daudz aizgūtu melodiju, dažas pat ļoti populāras. Bet, kad šīs melodijas dzied un spēlē latvieši paši, viņi pieliek klāt to, kas latviešiem vien raksturīgs – stilu, attieksmi pret melodiju. Runājot par skanējumu, gribētu šķirt, kā tas ir mūsdienās un kā bija agrāk. Par seno skanējumu maz kas ir zināms, jo pirmie ieraksti uz vaska rullīšiem folkloras krātuvē saglabājušies no gadsimta sākuma. Tas, kas tur dzirdams, visvairāk ieskaņots Kurzemē. It kā Kurzemē būtu visvairāk melodiju, bet tajā laikā fonogrāfus neņēma uz Latgali, taču parasti katoļu zemēs dzied vairāk. Arī mūsdienās tie, kas braukuši folkloras ekspedīcijās, atzīst, ka Latgalē dziedāšanas tradīcijas ir daudz spēcīgākas, stili, kas tur saglabājušies, ir arhaiskāki, ar mūsu ausij neparastām mūzikas iezīmēm. Senā tautas mūzika vairāk izzudusi dažādos Vidzemes apgabalos, tur tas noticis lielā mērā hernhūtiešu ietekmē. Tur izzudusi ne tikai senā dziedāšana, bet arī mūzikas instrumenti – dūdas, vijoles, kokles, kas tika sakrauti kaudzēs un dedzināti.

Mūsdienās latvieši maz dzied un spēlē. Izteiciens, ka latvieši ir dziedātāju tauta, ir vairāk simbolisks, attiecas uz sajūtu, simboliskām latvietības izpausmēm, nevis uz reālām norisēm.

– Albums Latviešu danči liek domāt, ka dejas lielākoties bijušas jautras.

– Dejoja latvieši dažādos gadījumos. Vairāk ir zināma dejošana zaļumballēs, sadancošana svētkos. Mazāk zināma ir rituālā deja, kas dzīvā tradīcijā līdz 20. gadsimta otrajai pusei nav saglabājusies. Tā ir tikai aprakstīta

grāmatās. Elza Siliņa 1939. gadā publicētā grāmatā aplūko dažādus dejošanas veidus: dejošanu gadskārtu ieražās, ģimenes godos, rituālo lēkāšanu, pēdu izmīšanu, pādes dīdīšanu, kulta dejas, dzīvnieku dejas, maģijas dejas, par tām zināms no hronikām un veciem aprakstiem. Mums pārsvarā pazīstamas 19. gadsimta beigu un 20. gadsimta sākuma modes dejas – polkas, kadriļas, krakovjaks, padespaņs, vēlāk šīberēšana. Pārsvarā lustīgas, bet tām līdzās ir Diždancis, kas izskan lēni, svinīgi un rezervēti. Iespaidīgi izklausījās, kā savulaik Jānis Poriķis stāstīja un rādīja, kā pirmskara laikā dejojuši suitos. Mani pārsteidza, ka tur ļoti daudzas dejas bijušas kā cēla tipināša. It kā nesavienojamas lietas – cēli un tipināt, taču suitos tā darījuši: cēli pastaigājoties, mainās pāri, tiek izdejoti ģeometriski raksti, tas viss tipināšanas solī. Latviešu dejas bija pārsvarā lustīgas, bet arī cēlas un nesteidzīgas. Tautas deju kolektīviem svarīgāka ir kompozīcija, priekšnesuma tehniskie paņēmieni, bet dzīvu cilvēku saskarsme dejas solī tiek aizmirsta un nobīdīta malā.

– Tautasdziesmām ir Krišjāņa Barona veidotais Dainu skapis, kādi ir deju rakstu un melodiju krājumi?

– Tautasdziesmas krāt ir viegli, rakstība ir brīnišķīgs līdzeklis, lai kaut ko no valodas saglabātu, nav vajadzīgs liels formāts. Kustībai un citām cilvēku izpausmes formām ir veidoti dažādi apraksti, bet neviens nav īsti labs. Verbālus dejas pierakstus var dažādi interpretēt. Vislabākais dejas fiksējums būtu filmējot. Tā ir samērā jauna tehnoloģija, un senās dejas tikpat kā nav filmētas. Ar video šodien mēģina filmēt deju, bet cik daudz vairs var izdarīt? Ar deju mūziku, melodijām ir citādi. Mūziku pierakstīt ir vienkāršāk nekā kustību. Senākie deju melodiju pieraksti ir Jurjānu Andrejam. Viņš izdeva krājumu Latvju tautas mūzikas materiāli, kurā 5. burtnīca veltīta dejām. Diezgan liels krājums, bet salīdzināt ar Dainu skapi nevar.

– Ir pasaules mūzika (world music), bet vai, saplūstot dažādu laiku dejas tradīcijām, var runāt arī par pasaules deju?

– Pasaules mūzika ir modīgs vārds, kas izsaka tradicionālās un mūsdienu mūzikas saplūsmi populārās izpausmēs. No šā viedokļa varētu runāt par pasaules deju, piemēri nav tālu jāmeklē. Tie paši folklorētāji dejo daudzas lietuviešu dejas, bet ne jau tīri lietuviešu etnogrāfiskās un tradicionālās dejas, bet lietuviešu dejas ļoti latviskā interpretācijā, ko daudzi lietuvieši vairs neatpazīst, ka tā bijusi lietuviešu deja. Bieži vien tradicionālajiem deju rakstiem pievienojas mūdienīgais, pat disko deju ierosinātas kustības un žesti. Veidojas stils, kas ļauj runāt par pasaules dejas latviskās versijas veidošanos.

Visos laikos notikusi kultūru mijiedarbība, pārmaiņas. Daudzas dejas, ko tagad sauc par latviešu etnogrāfiskajām dejām, vēl 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta pirmajā trešdaļā bija populāras modes dejas. Latviešu Krakovjaku Krakovā diez vai atpazītu, bet to dejo gan Lietuvā, gan Somijā. Nemaz nerunājot par polkām, kas nākušas no Čehijas, Austrijas un Vācijas un izplatījušās lielā reģionā. Līdzīgi pēc 50 gadiem skatīsies uz šodienas diskodejām.

Lielās mūzikas balvas '99 laureāti

Dziedātāja Elīna Garanča – par iegūto pirmo vietu starptautiskajā Mirjamas Helinas vokālistu konkursā.

Diriģents Sigvards Kļava – par spožu A. Šnitkes mūzikas interpretāciju, par skaņdarbu ierakstu.

Koris Kamēr... (diriģents Māris Sirmais) – par sasniegumiem (piecas pirmās vietas) trīs starptautiskos koru konkursos Vācijā un Austrijā, par latviešu mūzikas un Latvijas atskaņotājmākslas popularizēšanu ārzemēs.

Disks Latviešu danči – par spilgtu sasniegumu etniskās mūzikas žanrā, par tautas instrumentālās muzicēšanas tradīciju kopšanu.

Diriģents Vasilijs Sinaiskis – par izcilu G. Mālera 7. simfonijas atskaņojumu 1999. gada 23. decembrī un ieguldījumu latviešu komponistu mūzikas popularizēšanā septiņdesmitajos un astoņdesmitajos gados.

Kamerorķestris KREMERata Baltica (diriģents Gidons Krēmers) – par izcilām mākslinieciskām kvalitātēm koncertprogrammās Latvijā un Baltijas valstu komponistu mūzikas popularizēšanu pasaulē.

Rīgas Saksofonu kvartets – par augstu māksliniecisku sniegumu 1. starptautiskajā saksofonmūzikas festivālā Saxophonia un īpaši aktīvu koncertdarbību Latvijā.

Komponists Ādolfs Skulte – par mūža ieguldījumu latviešu mūzikā.

Operas Jevgeņijs Oņegins radošā grupa – par mākslinieciski spilgtu un mūsdienīgu klasikas iestudējumu.